

Den Haag

ADVIEZEN – Adviescommissie omgevingskwaliteit en cultureel erfgoed Den Haag 2

Gemeente Den Haag, 26 maart 2025

Locatie:

Spui C01.09

Aanwezig:

Margien Oepts

Joris Molenaar

Frederik Pöll

Plv. voorzitter

Lid

Lid

Secretaris:

Karen Heijne

A. HAMERSTUKKEN

De commissie is akkoord gegaan met de adviezen uit de ter plekke voorgelegde hamerstukkenlijst(en):

Hamerstukkenlijst voor vaststelling op 26 maart 2025

B. BESPREEKSTUKKEN

De commissie heeft over onderstaande plannen geadviseerd. De adviezen zijn ter plekke vastgesteld.

1 Ermelostraat 107

20250326 B/2024-16063

Bouwen: het vergroten van de woning Ermelostraat 107 door het maken van een dakopbouw.

Niet akkoord

Het bouwplan is getoetst aan de Welstandsnota.

De commissie kan zich een dakopbouw op deze woning voorstellen maar zij stemt nog niet in met de architectonische uitwerking.

Als eerste dakopbouw op dit architectonische ensemble is het voorliggende plan leidend voor toekomstige dakopbouwen op het blok. De commissie acht het maken van een schild met behoud van de dakluifel aan het voorzijde voorstelbaar, echter het voorgestelde volume oogt te fors en uit verhouding. Om de compositie van de gevelindeling goed te kunnen beoordelen vraagt de commissie om een toekomstbeeld van de dakopbouw op het gehele blok aan te leveren.

De commissie acht dakkapellen op het voordakschild mogelijk, maar vindt deze te fors en vraagt om aanpassing in zowel de breedte als de hoogte. De dakkapellen dienen gelijk van afmeting te zijn en in de hiërarchie van de gevel ondergeschikt ten opzichte van de onderliggende gevelopeningen. De commissie constateert dat de details en de specificaties (merk, type, grootte, kleur) van de dakvensters ontbreken evenals de detaillering van de zijwangen en de aansluiting van de dakkapel op het dakvlak middels een verholten goot. Deze dienen te worden toegevoegd. Daarnaast dient ook de dakpan te worden gespecificeerd, evenals de hellingshoek van het dakschild aan de voorzijde. De boeiboorden van de dakkapellen zijn te fors in relatie tot de bestaande dakluifel.

De voorgestelde setback aan de achterzijde is voorstelbaar. De indeling van de achtergevel is afgestemd op de onderliggende gevelindeling en daarmee passend bij de bestaande architectuur. De achtergevel dient echter bekleed te worden met een keramisch materiaal, afgestemd op de oorspronkelijke bakstenen van de metselwerk gevel, namelijk wat betreft de kleur en het formaat, het type en de kleur van de voeg, en het metselverband.

Dit dient ook op de tekeningen te worden geborgd. Het metselwerk van de achtergevel dient daarbij minimaal 1,5 strek om de hoek op de wachtgevel te worden omgezet. De wachtgevels ontbreken en moeten worden toegevoegd. Het hekwerk van het dakterras ligt op onvoldoende afstand van de achterzijde van het dakterras. De commissie vraagt om het hekwerk in één lijn en verder van de dakrand terug te plaatsen, en in een antracietkleurige uitvoering uit te voeren.

De commissie constateert in het algemeen dat het tekenwerk niet consistent is en verzoekt dit nauwkeurig af te stemmen op de bestaande situatie. Zo is de sprong in de achtergevel niet overeenkomstig de bestaande situatie. De commissie vraagt ook om een volledige kleur- en materiaalstaat aan te leveren, waarin de specificaties van alle materialen zijn opgenomen en de kleuren ook voorzien zijn van een nummercodering.

2 Mankesstraat 1 tot en met 83

20250326 B/2024-14274

Bouwen: het veranderen van de gevels van de woningen Mankesstraat 1 tot en met 83 door het vervangen van diverse kozijnen ten behoeve van dubbelglas.

Niet akkoord

Het bouwplan is getoetst aan de Welstandsnota.

Het betreft een voorstel voor het vervangen van de kozijnen van een woonblok in het rijksbeschermd stadsgezicht Benoordenhout. Het voorstel wordt de standaard bij het vervangen van kozijnen binnen het blok en met deze aanvraag toegepast op een deel van de genoemde adressen. De commissie waardeert het integrale voorstel, waarbij de oorspronkelijke raamindeling als uitgangspunt wordt genomen.

Eerder heeft de commissie ingestemd met het voorstel de kozijnen te vervangen door een 'steel look' aluminium profiel, zonder het houten kader dat oorspronkelijk om de stalen kozijnen zat. Zij kon echter niet instemmen met het voorstel voor de houten kozijnen van de balkondeuren en de kelderramen. Het aangepaste plan overtuigt de commissie op dit punt niet en dient dicht bij de oorspronkelijke uitstraling te blijven. Met name bij de balkondeuren waar een kader met invulling is voorgesteld, heeft niet de uitstraling die past bij de bestaande architectuur. De commissie geeft de suggestie mee de houten kozijnen te handhaven en de draaiende delen te vervangen. Zij herhaalt tevens haar eerdere opmerking de contrasterende zwarte rubbers ter plaatse van de aluminium stolpramen te vervangen door aluminium strips in dezelfde kleur als de kozijnen, zoals dit bij de voorgestelde profielserie mogelijk is. De borging hiervan is niet afleesbaar in de tekeningen.

3 Mankesstraat 1 tot en met 83

20250326 B/2024-14274

Cultuurhistorie: het veranderen van de gevels van de woningen Mankesstraat 1 tot en met 83 door het vervangen van diverse kozijnen ten behoeve van dubbelglas.

Niet akkoord

Het bouwplan is beoordeeld in het kader van de dubbelbestemming 'Waarde-Cultuurhistorie'.

Het betreft een voorstel voor het vervangen van de kozijnen van een woonblok in het rijksbeschermd stadsgezicht Benoordenhout. Het voorstel wordt de standaard bij het vervangen van kozijnen binnen het blok en met deze aanvraag toegepast op een deel van de genoemde adressen. De commissie waardeert het integrale voorstel, waarbij de oorspronkelijke raamindeling als uitgangspunt wordt genomen.

Eerder heeft de commissie ingestemd met het voorstel de kozijnen te vervangen door een 'steel look' aluminium profiel, zonder het houten kader dat oorspronkelijk om de stalen kozijnen zat. Zij kon echter niet instemmen met het voorstel voor de houten kozijnen van de balkondeuren en de kelderramen. Het aangepaste plan overtuigt de commissie op dit punt niet en dient dicht bij de oorspronkelijke uitstraling te blijven. Met name bij de balkondeuren waar een kader met invulling is voorgesteld, heeft niet de uitstraling die past bij de bestaande architectuur en de cultuurhistorische waarde van het beschermd stadsgezicht. De commissie geeft de suggestie mee de houten kozijnen te handhaven en de draaiende delen te vervangen. Zij herhaalt tevens haar eerdere opmerking de contrasterende zwarte rubbers ter plaatse van de aluminium stolpramen te vervangen door aluminium strips in dezelfde kleur als de kozijnen, zoals dit bij de voorgestelde profielserie mogelijk is. De borging hiervan is niet afleesbaar in de tekeningen.

4 Naarderstraat 167

20250326 B/2024-10933

Bouwen (beginselaanvraag): het vergroten van de woning Naarderstraat 167 door het maken van een dakopbouw.

Niet akkoord

Het beginselplan is getoetst aan de Welstandsnota.

De commissie kan in beginsel zich een dakopbouw op deze woning voorstellen, maar zij stemt niet in met de gekozen hoofdopzet en architectonische uitwerking.

Het onderhavige pand is gelegen in de wijk Rustenburg-Oostbroek. De opbouw bevindt zich op een pand dat deel uitmaakt van een architectonische eenheid met kenmerkende karakteristieken en is beïnvloed door de ontwerpen van Berlage. Als eerste dakopbouw binnen dit architectonische ensemble is het voorliggende plan leidend voor toekomstige dakopbouwen binnen het blok.

De commissie kan niet instemmen met de gekozen hoofdopzet, waarbij de gevel zowel aan de voor- als achterzijde wordt doorgetrokken. Een ondergeschikte dakopbouw met een dakschild aan de voorzijde en een dakschild of een setback met dakterras aan de achterzijde acht zij hier passend.

Voor een goede beoordeling van de compositie van de gevelindeling en de aansluiting op een toekomstige rechte opbouw op de hoek vraagt de commissie om een toekomstbeeld van de dakopbouw op het blok vanaf de hoek van de Loosdrechtsestraat en Naarderstraat.

De kenmerkende elementen van de bestaande architectuur, zoals de entreeportiek en de dakluifel, dienen zelfstandig leesbaar en intact te blijven. Het dakschild dient daarom teruggelegd te worden ten opzichte van de dakrand en de entreeportiek, waarbij ook rekening moet worden gehouden met het uitstekende deel van het portiek in de gevel en het hoogteverschil in het dakvlak.

Een aanzicht van de achtergevel en wachtgevel mist. De aangeleverde verticale principe details zijn erg schematisch en niet volledig, deze dienen bij een verdere uitwerking naar een aanvraag omgevingsplan afgestemd te worden op de onderliggende architectuur en aangevuld te worden met horizontale principe details. Gezien de impact van de gevraagde wijzigingen op de architectonische uitwerking (detaillering, materialen en kleurstelling) van het plan heeft de commissie dit in deze beoordeling niet meegenomen.

5 Schuitenweg 34

20250326 B/2024-17274

Bouwen: het vergroten van de woning Schuitenweg 34 door het maken van een dakopbouw en het wijzigen van de indeling.

Niet akkoord

Het bouwplan is getoetst aan de Welstandsnota.

De commissie kan zich een dakopbouw met de gekozen hoofdopzet op deze woning voorstellen, maar stemt op onderdelen van de architectonische uitwerking niet in met het voorliggende ontwerp. Op dit ensemble is een dakopbouw op nummer 46 reeds vergund. Dit initiatief is leidend. Een nauwkeurige afstemming tot in de details is essentieel om een naadloze aansluiting van de dakopbouwen op elkaar en daarmee een geslaagd toekomstbeeld te borgen. Daarnaast bevinden zich op het bouwblok meerdere vergunde en gerealiseerde opbouwen die een eenheid vormen.

De hoofdvorm van de opbouw met een setback en dakterras aan de voorzijde komt overeen. Inzichtelijk dient te zijn dat de maat van de setback overeenkomstig het vergunde plan is. De indeling van de voorgevel dient in lijn te zijn met het eerder vergunde plan. De doorgezette schoorstenen dienen als penanten, waarmee het hoogteverschil in het blok wordt opgevangen. Het is niet wenselijk dat de luifel over de volledige breedte van de gevel doorloopt. Ook het metselwerk geveldeel boven de luifel is niet overeenkomstig en niet akkoord. De gevelindeling en de pui dienen dezelfde maat en thematiek te volgen als de reeds vergunde plannen, de positie van de draaiende delen kan mogelijk wisselen. In afwijking op het vergunde plan wordt de bestaande achtergevel doorgemetseld. De indeling van de achtergevel is afgestemd op de onderliggende gevelindeling. De commissie acht dit voorstelbaar.

Ook de architectonische uitwerking dient tot in de details het vergunde plan te volgen. De commissie merkt op dat de detaillering niet compleet is. Tevens ontbreken onder andere de maatvoering, hoogtematen en nadere specificatie van het metsel- en voegwerk in de tekeningenset.

6 Spionkopstraat 47A

20250326 B/2024-14167

Bouwen: het veranderen en vergroten van de parkeergarage Spionkopstraat 47A tot woning, het maken van een extra bouwlaag en een dakterras en het plaatsen van een trap.

Akkoord

Het bouwplan is getoetst aan de Welstandsnota.

Het voorstel is gesitueerd in het lage en open deel van het bouwblok. Het betreft het transformeren van een garage naar een woonruimte, onder andere door het toevoegen van een dakopbouw. De commissie waardeert de zorgvuldige uitwerking en stemt in met de hoofdvorm en de architectonische uitwerking van het aangepaste plan.

Aangegeven is dat bij de voorgevel het baksteen in de nieuwe situatie zal lopen tot de erfgrens en het gehele kozijn op de begane grond wordt verplaatst. De bovenbouw volgt de lijn van de onderbouw. De metselwerkgevel sluit aan de rechterzijde aan bij de bestaande bebouwing. Ook de achtergevel wordt uitgevoerd in baksteen en is verder uitgewerkt. De architectonische uitwerking van het ontwerp is verfijnd door reliëf in het metselwerk aan te brengen en ook de detaillering is afgestemd op de architectuur van het buurpand. De commissie stemt in met het plan.

7 Spui 12

20250326 B/2024-10372

Bouwen: het wijzigen van de voor- en achtergevel van het kantoor en horecagelegenheid Spui 12.

Niet akkoord

Het bouwplan is getoetst aan de Welstandsnota.

Het voorliggende plan betreft wijzigingen op een eerder vergund plan. De wijzigingen betreffen de vormgeving, indeling, materialisering en detaillering van de gevels. De commissie spreekt haar waardering uit voor de ambitie van het plan, maar zij kan niet instemmen met de architectonische uitwerking van het voorstel. De commissie herhaalt haar opmerking dat zij voor een goede beoordeling van het ontwerp binnen de schaalvergroting naar de nieuwe hoek een totaal straatbeeld nodig heeft en ook de aansluiting van het pand op de belendingen inzichtelijk dient te worden gemaakt.

De analyse geeft goede aanknopingspunten. De commissie constateert dat er stappen zijn gezet, maar het aangepaste voorstel overtuigt haar niet op basis van de analyse.

Het ontwerp in combinatie met het materiaalgebruik en de detaillering is niet in balans. Zij vraagt duidelijke ontwerpkeuzes te maken om de ingezette ambitie waar te kunnen maken en het totaalontwerp van de gevel meer overtuigingskracht te geven. Dat begint bij de compositie die volgt uit de geanalyseerde heroriëntatiepanden in de directe omgeving, waarbij bijvoorbeeld de grootste openingen zich op de begane grond bevinden en naar boven toe in afmeting afnemen. In het algemeen dient het ontwerp van de gevel meer dieptewerking en een verfijndere uitwerking te krijgen, zoals de architectuurstijl waaraan wordt gerefereerd.

Passend bij het gewenste beeld dient het materiaal op basis van haar eigenschappen te worden gekozen. Gevelcompositie en materiaal moeten elkaar versterken. Hierbij dient tevens rekening te worden gehouden met wat passend is binnen de cultuurhistorische waarde van het beschermd stadsgezicht en de eisen die aan de kwaliteit en duurzame veroudering van het materiaal worden gesteld. Met name het voorgestelde stucwerk en de detaillering daarvan voldoen hier niet aan. De gekozen vlakke aluminium profielen passen niet bij de architectuur en het gevelbeeld dat wordt nagestreefd. De commissie vraagt tevens aandacht voor de tweeledige pui ter plaatse van de smalle beuk en met een gelijkwaardige oplossing te komen voor de entree van de woningen en het restaurantgedeelte.

8 Spui 12

20250326 B/2024-10372

Cultuurhistorie: het wijzigen van de voor- en achtergevel van het kantoor en horecagelegenhed Spui 12.

Niet akkoord

Het bouwplan is beoordeeld in het kader van de dubbelbestemming 'Waarde-Cultuurhistorie'.

Het voorliggende plan betreft wijzigingen op een eerder vergund plan. De wijzigingen betreffen de vormgeving, indeling, materialisering en detaillering van de gevels. De commissie spreekt haar waardering uit voor de ambitie van het plan, maar zij kan niet instemmen met de architectonische uitwerking van het voorstel. De commissie herhaalt haar opmerking dat zij voor een goede beoordeling van het ontwerp binnen de schaalvergroting naar de nieuwe hoek een totaal straatbeeld nodig heeft en ook de aansluiting van het pand op de belendingen inzichtelijk dient te worden gemaakt.

De analyse geeft goede aanknopingspunten. De commissie constateert dat er stappen zijn gezet, maar het aangepaste voorstel overtuigt haar niet op basis van de analyse. Het ontwerp in combinatie met het materiaalgebruik en de detaillering is niet in balans. Zij vraagt duidelijke ontwerpkeuzes te maken om de ingezette ambitie waar te kunnen maken en het totaalontwerp van de gevel meer overtuigingskracht te geven. Dat begint bij de compositie die volgt uit de geanalyseerde heroriëntatiepanden in de directe omgeving, waarbij bijvoorbeeld de grootste openingen zich op de begane grond bevinden en naar boven toe in afmeting afnemen. In het algemeen dient het ontwerp van de gevel meer dieptewerking en een verfijndere uitwerking te krijgen, zoals de architectuurstijl waaraan wordt gerefereerd.

Passend bij het gewenste beeld dient het materiaal op basis van haar eigenschappen te worden gekozen. Gevelcompositie en materiaal moeten elkaar versterken. Hierbij dient tevens rekening te worden gehouden met wat passend is binnen de cultuurhistorische waarde van het beschermd stadsgezicht en de eisen die aan de kwaliteit en duurzame veroudering van het materiaal worden gesteld. Met name het voorgestelde stucwerk en de detaillering daarvan voldoen hier niet aan. De gekozen vlakke aluminium profielen passen niet bij de architectuur en het gevelbeeld dat wordt nagestreefd. De commissie vraagt tevens aandacht voor de tweeledige pui ter plaatse van de smalle beuk en met een gelijkwaardige oplossing te komen voor de entree van de woningen en het restaurantgedeelte.

9 Werfstraat 47

20250326 B/2024-17614

Bouwen: het veranderen en vergroten van de woning Werfstraat 47 door het maken van een dakopbouw en dakterras.

Akkoord

Het bouwplan is getoetst aan de Welstandsnota.

Het plan is gelegen in het gemeentelijk beschermd stadsgezicht Scheveningen-Dorp, dat als oorspronkelijke vissersdorp wordt gekenmerkt door een kleinschalige korrel. Om de impact van de opbouw op het straatbeeld zo minimaal mogelijk te houden heeft de commissie eerder gevraagd de teruggehouden positionering te behouden, maar het volume te verkleinen (versmallen). Het aangepaste plan komt aan dit bezwaar tegemoet en is derhalve akkoord. Een ondergeschikt zinken volume met een teruggelegen dakschild aan de voorzijde beoordeelt de commissie als passend binnen het beschermd stadsgezicht. De dakramen in het voordakschild zijn komen te vervallen, hetgeen de ondergeschikte uitstraling versterkt. Het hekwerk van het terras is aan de voor- en de achterzijde eenvoudig en luchtig vormgegeven als een spijlenhekwerk in de kleurstelling van het zink. De architectonische uitwerking en de detaillering waren reeds akkoord.

Aanvullend:

Pasteurplein 16

20250326 B/2025-21088

Bouwen/Cultuurhistorie: het vergroten van de woning Pasteurplein 16 door het maken van een extra bouwlaag ten behoeve van 2 appartementen, 1 daarvan met 3 onzelfstandige appartementen.

Niet akkoord

Het bouwplan is getoetst aan de Welstandsnota en beoordeeld in het kader van de dubbelbestemming 'Waarde-Cultuurhistorie'.

Eerder heeft de commissie een plan aan zowel het Pasteurplein 16 als de Van Musschenbroek 66 beoordeeld. Met onderhavige aanvraag is gekeken naar een voorstel voor beide adressen, om te komen tot een samenhangend ontwerp voor deze karakteristieke hoek in het gemeentelijk beschermd stadsgezicht Laak.

Het Laakkwartier kenmerkt zich door de stedenbouwkundige invloed van Berlage met monumentale accenten en een invulling in de architectuur van de Nieuwe Haagse en Amsterdamse School.

Het plan is gesitueerd op één van de hoeken van het Pasteurplein. Aan het plein bevinden zich op de bouwblokken verschillende type hoekaccenten. Ingezoomd op deze hoek is stedenbouwkundig gezien de schuine wand met een iets doorgetrokken gevel en luifel een accent in de Van Musschenbroekstraat en behoort de rechts gelegen gevelwand bij het Pasteurplein. Daarnaast bevindt zich in het blok nog een knik naar de Ingenhouszstraat. Deze context met meerdere oriëntaties vraagt om een specifieke oplossing op deze hoek. Om het voorstel te kunnen beoordelen vraagt de commissie om een toekomstbeeld voor de gehele hoek. Daarbij dient aan de rechterzijde de aansluiting van een toekomstige opbouw aan de Ingenhouszstraat te worden meegenomen en dient ook het beeld aan de Van Musschenbroekstraat verder te worden doorgezet.

De commissie acht een accent ter plaatse van de schuine gevel in de vorm van een setback wenselijk. Een dergelijk element reageert op de overige hoeken op dit kruispunt. Het gevelbeeld dient hier symmetrisch te zijn, daartoe dienen de schoorstenen aan beide zijden te worden doorgezet en de kozijnen met eenzelfde onderlinge afstand tot de perceelsgrens te worden gepositioneerd. In hiërarchie dient de opbouw ondergeschikt te zijn en het gevelbeeld van het gehele pand in evenwicht. Bijvoorbeeld door de raamopeningen naar boven toe in afmeting te laten afnemen en met een neutraal ritme te verdelen. De schoorstenen zijn een architectonisch en structurerend element dat vaker wordt toegepast bij de architectuur in de directe omgeving. De schoorstenen dienen verder te worden doorgezet om dit te bereiken. Mogelijk kan de opbouw tussen de schoorstenen worden beëindigd met een dakluifel. De overgang van de setback naar de kap aan de Van Musschenbroekstraat is voorstelbaar. De afmeting en positionering van de dakkapel dient uit het toekomstbeeld te blijken. Een doorgetrokken gevel aan het Pasteurplein met behoud van de bestaande luifel is voorstelbaar als onderdeel van de pleinvand. De commissie vraagt deze gevel in het toekomstbeeld door te zetten tot de knik in het bouwblok en vanaf daar aan te sluiten met een kap, zoals bij de Van Musschenbroekstraat. Deze aansluiting moet in het toekomstbeeld worden getekend.

De architectonische uitwerking is onvoldoende uitgewerkt en dient volledig te zijn, inclusief maatvoering, materialisering, vermelding van de hellingshoek, hoogtematen en specificaties. De commissie vraagt in de uitwerking aan te sluiten bij de kwaliteit van de bestaande architectuur en het voorstel met een passende architectonische uitstraling en detaillering uit te werken. Zij mist daartoe een aantal beeldbepalende details, onder andere het horizontale detail met verholten goot, de aansluiting op de schoorsteen en de kenmerkende overgang in het verband van het metselwerk op de knik. Aan de straatzijde dient het hekwerk zo transparant mogelijk te worden vormgegeven, met stalen spijlen in een donkere kleurstelling.

Als laatste merkt de commissie op dat het gevelbeeld van de begane grond van het blok niet overeenkomt met de bestaande situatie, maar geen onderdeel uitmaakt van deze aanvraag.

Margien Oepts

Plv. voorzitter Adviescommissie omgevingskwaliteit en cultureel erfgoed Den Haag